

Rondblik

Nederlandse islam - optie of illusie?

L.W. de Graaff

In het publieke debat wordt heel vaak de stelling geponeerd dat de islam niet past binnen een democratische rechtsstaat zoals Nederland. Islam en democratie verdragen elkaar nu eenmaal niet. Zodra de moslims in de meerderheid zijn, zullen ze de samenleving naar hun hand zetten.

Dit debat wordt meestentijds gevoerd door niet-moslims. Het is evenwel noodzakelijk ook te luisteren naar wat moslimse deskundigen hierover te vertellen hebben. Eén van hen is Tariq Ramadan. Hij heeft een boek geschreven met als titel *Westerse moslims en de toekomst van de islam*.¹

Tariq Ramadan (Geneve, 1962) is Nietzsche-kenner en filosoof. Tot voor kort doceerde hij islamologie aan de Universiteit van Fribourg in Zwitserland. Het Amerikaanse weekblad *Time* rekt Ramadan tot de honderd meest invloedrijken van de wereld van 2004.

De titel van zijn boek maakt al duidelijk dat hij zich als moslim bezighoudt met de vraag naar de plaats van de islam binnen de westerse democratieën. Wijst hij hierin een begaanbare weg naar een westerse islam? Om dichter bij huis te blijven: opent hij uitzicht op een Nederlandse islam? De 'zoektocht' naar een Nederlandse islam houdt mij al jaren bezig. Vandaar dat ik het boek van Ramadan met gretigheid heb gelezen.

Wat bedoelen we met een 'Nederlandse islam'?

Het is belangrijk om eerst vast te stellen wat we zo ongeveer bedoelen met een 'Nederlandse islam'. Daaronder versta ik een islam waarvan de belijders zich niet oriënteren op de landen van herkomst. Dat doen veel moslims in Nederland namelijk nog steeds. Ik denk vooral aan de Turkse en de Marokkaanse moslims.

Verder kenmerkt een Nederlandse islam zich mijns inziens door het accepteren van een aantal centrale waarden zoals we deze kennen binnen onze samenleving. Daarbij denk ik met name aan de scheiding tussen kerk en staat, vrijheid van godsdienst en van meningsuiting. Stuk voor stuk zijn het waarden die verankerd liggen in ons democratisch bestel. Het zijn waarden die in de meeste landen van herkomst ontbreken.

Is er uitzicht op zo'n Nederlandse islam? Ramadan heeft zich nadrukkelijk bezonnen op de plaats van de moslims in het Westen. Wat hij daarover schrijft, geldt in grote lijnen dus ook voor de Nederlandse situatie. Brengt Ramadan ons op dit punt verder?

De islam en de globalisering van de wereld

Ramadan benadrukt dat de globalisering van de wereld ook voor de moslims grote veranderingen met zich meebrengt voor hun kijk op het leven.

Orthodoxe moslims delen van oudsher de wereld op in de *daar al-islam* en de *daar al-harb*. De *daar al-islam* is het gebied waar moslims in de meerderheid zijn en het voor het zeggen hebben. Dat is volgens hen het gebied van de vrede. *Daar al-harb* is de aanduiding van het gebied waar

moslims in de minderheid zijn; dit is het gebied van de oorlog. In dit gebied mogen de moslims zich als minderheid aanpassen aan de politieke en sociale omstandigheden van de samenleving waarin zij zich bevinden.

De globalisering van de wereld heeft ervoor gezorgd dat deze indeling zeer betrekkelijk is geworden. Ramadan merkt op dat geen enkel land ter wereld volkomen islamitisch wordt bestuurd. Bovendien constateert hij dat moslims zich in het Westen - waar het de vrije uitoefening van hun godsdienst betreft - dikwijls meer veilig voelen dan in bepaalde landen die in naam islamitisch zijn (p. 92).

Ramadan gaat nog een stap verder door te poneren dat de globalisering de bovengenoemde onderscheiding tussen *daar al-islam* en *daar al-harb* heeft achterhaald. In de huidige tijd kun je de beide gebieden zo scherp niet meer onderscheiden. Het is niet meer zo dat in Turkije alleen maar moslims wonen en in Frankrijk alleen maar niet-moslims. Ook de westerse landen hebben grote groepen moslims binnen hun grenzen die in dat land hun thuis hebben gevonden.

Het Westen als ‘huis van *ad-da’wa*’

Het is om deze reden dat door moslimse geleerden wordt gewezen op een derde begrip naast *daar al-islam* en *daar al-harb*. Dat derde concept is de *daar al-ahd*, ‘het huis van het verbond’. Deze benaming doet veronderstellen dat er landen bestaan die weliswaar niet islamitisch zijn vanuit politiek oogpunt, maar die toch een verdrag van vrede en samenwerking hebben gesloten met één of meer islamitische landen. Menigeen ziet dit concept als een interessante mogelijkheid voor toepassing op de huidige politieke situatie in internationaal verband. Ramadan wijst op het bestaan van instellingen als de Verenigde Naties of de Organisatie van Afrikaanse Eenheid en talrijke tussen staten gesloten verdragen (p. 93). Zijn bezwaar tegen de toepassing van dit concept is dat het alleen functioneert tegen de achtergrond van de indeling van de wereld in verschillende ‘huizen’. En die indeling past niet meer bij de huidige situatie in de wereld. Zo schrijft hij: ‘In onze wereld is er geen sprake meer van relaties tussen twee afzonderlijke “huizen”. Het gaat veel meer om relaties tussen mensen die toebehoren aan uiteenlopende beschavingen, religies, culturen en morele stelsels, en die daarnaar verwijzen’ (p. 104).

Het gaat er Ramadan om, duidelijk te maken dat hij als moslim wil leven als volwaardig burger in welk land dan ook. Zijn boek is in feite één oproep aan de moslims in het Westen om als volwaardige burgers te participeren in het maatschappelijke, sociale en politieke leven. Deze opstelling heeft hem ook zeer populair gemaakt onder (jonge) moslims.

Theologisch grijpt hij terug op de situatie van Mohammed in Mekka in de tijd voordat hij uitweek naar Medina. Toen was er nog geen sprake van een tweedeling van de wereld in *daar al-islam* en *daar al-harb*. Mohammed stond aan het begin van zijn missie. Voor hem was de hele wereld nog *daar ad-da’wa*, wat zoveel betekent als het ‘huis van beroep op God’ of ‘huis van getuigenis’.

Volgens Ramadan bevinden de moslims zich weer in die positie van Mohammed destijds. De hele wereld is weer ‘zendingsterrein’ nu de moslims over alle werelddelen zijn verspreid (p. 103). Zo hebben ze ook in het Westen dus vooral een missionaire taak. En het mooie is dat ze in het Westen ook de ruimte krijgen om te bidden, de islam te tonen en hun boodschap door te geven.

Vrede in de samenleving

Wat betekent dit voor onze zoektocht naar een Nederlandse islam? Geeft het denken van Ramadan opening in de richting van een Nederlandse islam zoals ik die hierboven heb omschreven? En brengt de weg die Ramadan wijst, vrede in de samenleving?

Uit zijn boek blijkt duidelijk dat Ramadan wil werken binnen de kaders van de democratische rechtsstaat. Zijn boek is wat dat betreft een stevige ondersteuning voor het Samenlevingscontract dat in december 2004 door enkele prominenten uit de Joodse, christelijke en moslimse kring in het maandblad *CV/Koers* is ondertekend. Daarmee beloven ze elkaar trouw als medeburgers van Nederland en spreken zij zich uit voor een samenleving waarin mensen respect voor elkaar hebben en waarin geweld niet thuishoort.

Ik citeer punt 2 van het Samenlevingscontract: *Wij ervaren de democratische rechtsstaat als een groot goed. Hij biedt bescherming aan eenieder en zorgt ervoor dat het kwaad uit de samenleving wordt geweerd. De ware scheidslijn in de samenleving loopt niet tussen etnische groepen of verschillende levensbeschouwingen, maar tussen hen die de rechtsstaat accepteren en zij die dat niet doen. Dat wat het harmonieus samenleven bedreigt, moet aangepakt worden: redeloos geweld, asociaal gedrag, uitingen van disrespect, vernielzucht en andere grote en kleine vormen van barbarij.*

Door zijn aanvaarding van de democratische rechtsorde in het Westen zijn de ideeën van Ramadan ondersteunend voor een vreedzame samenleving. En in die zin kunnen we stellen dat zijn boek over de westerse moslims ook bevorderlijk is voor de ontwikkeling van een Nederlandse islam. En dat is alleen maar toe te juichen.

Toch wil ik hier nog geen punt zetten. De indruk zou kunnen worden gewekt dat de westerse moslim zoals Ramadan die voor ogen heeft, een ‘geassimileerde’ moslim is. En dat de islam als godsdienst geen invloed zal hebben op het publieke leven. En velen willen dat heel graag. Veel liberalen benadrukken dat niet alleen de islam, maar ook het christendom iets is voor de ‘binnenkamer’. Elke godsdienst dient volgens hen te worden gezien als een privé-aangelegenheid.

Wie denkt dat de islam in het Westen, zoals Ramadan zich die voorstelt, een islam voor de privé-sfeer zal zijn, heeft het mis. Daarover ten slotte nog enkele opmerkingen.

De tijd van *djahilijja*

Zoals reeds opgemerkt wil Ramadan af van het onderscheid tussen *daar al-islam* en *daar al-harb*. Hierin staat Ramadan overigens niet alleen. Ook radicale moslims verwerpen deze indeling. Ook Ramadan vergelijkt de situatie in Europa met de situatie in de stad Mekka vóór de emigratie van Mohammed naar Medina. Mohammed stond toen nog helemaal aan het begin van zijn missie. De hele wereld was voor hem toen *daar ad-da’wa*. Overal moest de leer van Mohammed nog worden verkondigd. De volken verkeerden op dat moment nog in de tijd van de onwetendheid. De moslims gebruiken daarvoor de term *djahilijja*. Door de verbreiding van de islam (*da’wa*) wordt een einde gemaakt aan deze heidense onwetendheid.

Wanneer Ramadan de situatie in Europa (en dus ook in Nederland) vergelijkt met die van Mekka vóór de *hidjra* (de emigratie van Mohammed van Mekka naar Medina), dan moeten we bedenken dat daarmee Europa wel tot zendingsgebied is verklaard (p. 100). Drs. C. Rentier schrijft in een

bespreking van het boek van Ramadan: ‘... Ramadan’s zendingsdrang beoogt dat Europa uiteindelijk daar al-islam zal worden, het huis van de islam.’²

Het valt overigens op dat Ramadan de term *djahilijja* niet gebruikt. Het kan zijn dat de schrijver zich op deze manier distantieert van radicale moslims die de term *djahilijja* gebruiken als aanduiding van de gevolgen van de ‘vergiftiging van het Westen’.³ Dat neemt niet weg dat ook hij het kwaad ziet komen vanuit de westerse maatschappij. En hij beschuldigt corrupte politici in moslimlanden met dit Westen samen te werken. Tegelijk zwijgt hij over het onrecht dat in islamitische samenlevingen Joden en christenen wordt aangedaan. Dan denk ik aan hun *dzimmi*-status⁴ waardoor zij worden behandeld als tweederangsburgers.

Conclusie

Tariq Ramadan wijst in zijn boek zeker een weg naar een Europese, c.q. Nederlandse islam. Hij voert nadrukkelijk een pleidooi voor geëngageerde islamitische burgers die zich niet langer oriënteren op de landen van herkomst. Ze kunnen zich binnen de westerse democratieën thuis voelen omdat hun fundamentele rechten daar worden gegarandeerd (p. 97). Dat geeft uitzicht op een harmonieus samenleven in het Westen en zo ook in Nederland.

Tegelijk krijg ik heel sterk de indruk dat Ramadan deze periode slechts als *tussenfase* ziet. Dat is het gemakkelijkste te illustreren aan het islamitische verbod op rente (*riba*). Dit verbod is uiteraard heel lastig te hanteren binnen de westerse economie. Vandaar dat Ramadan schrijft dat de moslims zich tijdelijk niet aan deze regel behoeven te houden, om dat later des te beter te kunnen doen. Namelijk in de tijd dat deze regels algemeen geaccepteerd zullen worden.

Het kenmerkende voor Ramadan is dat hij niet zozeer oproept tot het sluiten van compromissen voor het leven in het Westen, maar aanzetten geeft tot het ontwerpen van alternatieve economische concepten. Moslims moeten zich in etappes bevrijden van het heersende economische systeem (p. 259). Zo schrijft hij op p. 260 dat ‘wij het niet op een akkoordje [mogen] gooien met het systeem, behalve met de bedoeling en het uitdrukkelijke engagement zich de (strategische en tijdelijke) middelen te verschaffen om eruit te komen. In tegenstelling tot de oude theorieën bestaan er geen twee gescheiden werelden meer, en of het nu hier is of daar, onze afwijzing van het heersende economische systeem is uiteraard radicaal.’

En deze conclusie doet mij vrezen dat de weg die Ramadan wijst, niet leidt naar de Nederlandse islam zoals ik mij die voorstel. Ook Ramadans streven is om van Europa uiteindelijk ‘het huis van de islam’ te maken. En welke gevolgen heeft dat voor de waarden die we in het begin van dit artikel hebben aangewezen? Kortom: op de weg die Ramadan wijst, is een Nederlandse islam vooralsnog meer een illusie dan een reële optie.

Noten:

1. Tariq Ramadan, *Westerse moslims en de toekomst van de islam*, Bulaaq, Amsterdam, 2005.

2. Info-bulletin Evangelie & Moslims, no. 85 - februari 2006.

3. Ian Buruma en Avishai Margalit, *Occidentalisme*, Atlas, Amsterdam/Antwerpen 2005, p. 115.

4. De *dzimmi*-status is de status van beschermde minderheden in een door de islam gedomineerd land. De *dzimmi*'s dienen voor deze status belasting te betalen.